**Raymond Spira. “Le nazisme, l’apartheid et le droit.
quand l’injustice se fait loi”**

Neuchâtel: Alphil, 2016

Anne Roche

Traducteur : Gorik de Henau

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/5944>

DOI : 10.4000/temoigner.5944

ISSN : 2506-6390

Éditeur :

Éditions du Centre d'études et de documentation Mémoire d'Auschwitz, Éditions Kimé

Édition imprimée

Date de publication : 2 avril 2017

Pagination : 172-173

ISBN : 978-2-930953-00-7

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Anne Roche, «Raymond Spira. “Le nazisme, l’apartheid et le droit. quand l’injustice se fait loi”», *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 124 | 2017, Online op 30 novembre 2021, geraadpleegd op 01 décembre 2021. URL: <http://journals.openedition.org/temoigner/5944> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/temoigner.5944>

Ce document a été généré automatiquement le 1 décembre 2021.

Tous droits réservés

Raymond Spira. "Le nazisme, l'apartheid et le droit. quand l'injustice se fait loi"

Neuchâtel: Alphil, 2016

Anne Roche

Traduction : Gorik de Henau

RÉFÉRENCE

Raymond Spira. *Le nazisme, l'apartheid et le droit. quand l'injustice se fait loi*. Neuchâtel: Alphil, 2016, 260 p.

- 1 Na de oorlog betoogden Duitse dokters die 'gebrekkige' zuigelingen hadden vermoord dat ze niets onwettigs hadden gedaan, want het ging om 'biologisch beschadigde elementen'; overeenkomstig de eugenetische bepalingen moest worden vermeden dat ze zich zouden voortplanten. Wat verbazing wekt, is niet hun argumentatie, maar het feit dat die door de rechtbank werd aanvaard en dat de bewuste dokters buiten vervolging werden gesteld. Deze en nog andere anekdoten zijn veelbetekenend voor de potentiële kloof tussen 'wet' en 'recht', zoals mag blijken uit de voorbeelden van nazi-Duitsland en Zuid-Afrika ten tijde van de apartheid. Het logische verband tussen beide situaties is de segregatie die de Duitse kolonisten in Zuidwest-Afrika toepasten – een voorbode van de apartheid en de Duitse rassenwetten. Beide landen deden aan rassendiscriminatie, een praktijk die indertijd deel uitmaakte van de wetgeving, maar tegenwoordig strafbaar is. Het recht stond niet langer garant voor gerechtigheid, maar was juist bron van onrecht geworden. Raymond Spira herinnert eraan dat het gevaar van racisme ook vandaag nog dreigt. Kunnen we een 'basiswet' definiëren, een solide grond voor 'mensenrechten' die altijd en overal afdwingbaar is?
- 2 In het eerste deel van het boek beschrijft Raymond Spira gedetailleerd de verschillende fasen van het Duitse antisemitisme en het opzetten van het juridische apparaat dat van

toepassing zou zijn op alle 'minderwaardige rassen' en tegenstanders. Al in de Weimarrepubliek, zo geeft de auteur aan, was de rechterlijke macht zeer conservatief en stelde ze zich welwillend op jegens extreemrechts. Tegenover het traditionele 'Romeins' recht werd een 'Germaans' recht gesteld dat was gebaseerd op 'het gezond volksverstand' en de wil van de *Führer*. Uit opportunisme of overtuiging sloofden heel wat juristen zich uit om die 'intuïties' een leerstellige basis te geven. Himmler mocht schrijven: 'We gingen aan het werk, niet zonder respect voor het recht, want dat droegen we in ons, maar zonder respect voor de wetten. [...] De fundamentele rechtsconcepten moeten overeenstemmen met het bloed en de geest die door ons ras worden belichaamd.'

- 3 Nauwgezet, maar levendig en met veel voorbeelden, beschrijft de auteur de concrete gevolgen van dit nieuwe 'recht', dat sloeg op de kleinste details van het dagelijks leven (een Jood mocht geen radio of kat bezitten...) en dat tegelijk in de aanloop naar de *Endlösung* gewelddaden als de *Kristallnacht* mogelijk maakte. De auteur lijkt geen beroep te hebben gedaan op archieven of documenten, want die citeert hij uit uitstekende werken van anderen (bijvoorbeeld Chapoutot, Burrin, Hilberg en Kershaw). De lezer zal dus niet meteen nieuwe elementen vinden, maar wel een nuttige synthese. Feiten die in meer of mindere mate in diverse teksten verspreid staan, worden zo samengevoegd en in verband gebracht met het juridische apparaat waarvan ze de basis vormden en dat op zijn beurt bepaalde misdaden 'legaal' maakte.
- 4 Wat het boek daarnaast zo boeiend maakt, is de vergelijking met het Zuid-Afrika van voor 1991. Het deel over de apartheid begint met het uitleggen van een verschil: het anti-Joodse racisme van de nazi's was gericht op *uitroeiing*, terwijl het Zuid-Afrikaanse racisme mikte op *segregatie*. Elke raciale gemeenschap moest zich apart ontwikkelen om het risico op kruisbestuiving te vermijden. De apartheid als wettelijk stelsel werd ingevoerd in 1948, toen de Nasionale Party aan het bewind kwam, en duurde tot in 1991, toen het werd opgeheven. Maar het zou een vergissing zijn te denken dat blank en zwart voor 1948 vreedzaam samenleefden. Het racisme en de uitbuiting begonnen in 1642, toen de eerste Hollandse kolonisten op de Kaap aan land gingen. De auteur brengt de fasen in herinnering waarmee de superioriteit van de Afrikaners werd ingesteld, maar ook hoe moeilijk het wel was om 'ras' te definiëren, want als 'blank' gecatalogiseerde individuen werden opeens 'gemengd' of 'gekleurd', terwijl zelden sprake was van het omgekeerde.
- 5 Vertrekkend van die twijfelachtige 'definities' onderzoekt hij de gewelddaden waarvan de zwarten het slachtoffer waren: beperkingen inzake vrij verkeer en wonen, gedwongen verhuizing naar verarmde gebieden, het oprichten van 'bantoestans' (zwarte schijnnaties waarvan de onderdanen de Zuid-Afrikaanse nationaliteit verloren). De toegang tot onderwijs was beperkt, wat onder meer tot gevolg had dat zwarten geen gekwalificeerde beroepen konden uitoefenen en waardoor een 'professioneel kastenstelsel' in het leven werd geroepen. Zwarten mochten evenmin deelnemen aan collectieve onderhandelingen. Blanke werknemers waren nauwelijks solidair met hun gekleurde collega's, want niemand pleitte voor de interraciale eenheid van alle werkers. Pas in 1983 kregen zwarte mijnwerkers het recht hun eigen vakbond op te richten. Een gewillig rechtssysteem beteugelde elke vorm van 'subversie', de repressie was meedogenloos en aangaande de doodstraf waren blank en zwart ook al niet gelijk.

- 6 De sociale en raciale ongelijkheid werd bij wet bepaald, met als gevolg dat vijftien procent van de blanken tachtig procent van het bruto nationaal product bezat. Maar vreemd genoeg was de apartheid een prijzig economisch systeem, meer bepaald omdat het elk economisch initiatief van de zwarten in de weg stond. Dat het uiteindelijk verdween, is natuurlijk te danken aan de strijd van de zwarten en hun medestanders, maar ook aan een realistische berekening vanwege invloedrijke economische middens. Met het verdwijnen ervan is trouwens niets opgelost, want de blanken blijven de baas van de belangrijkste economische hefbomen en er heerst nog altijd een enorme sociale en raciale ongelijkheid – wat de kritiek rechtvaardigt aan het adres van het ANC, dat in 1994 met Mandela aan de macht kwam.
- 7 Je zou kunnen denken dat het Derde Rijk met zijn wandaden en ondergang als negatief voorbeeld diende voor een staat die in 1948 werd opgericht. Niets is minder waar, en ongelijkheid tussen de rassen ligt ook aan de basis van de Zuid-Afrikaanse staat. Toen in 1948 binnen de Verenigde Naties werd gestemd over de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, met inbegrip van gelijkheid zonder onderscheid tussen de rassen, onthield Zuid-Afrika zich. Maar wat zegt de wet? Slavernij, tegenwoordig gecatalogiseerd als een misdaad tegen de mensheid, werd in Frankrijk lang gereguleerd door de *Code noir* (1685), terwijl het in nazi-Duitsland en Zuid-Afrika ging om wetten betreffende segregatie en discriminatie. De auteur komt dus tot een onderscheid tussen wet (of rechtspraak, rechtsysteem) en recht: 'Zeggen dat een onrechtvaardige wet rechtsgeldig is, betekent niet dat ze niet vanuit politiek of moreel oogpunt kan of moet worden bestreden. [...] Om onrechtvaardigheid tegen te gaan is het wenselijk dat zij die haar moeten toepassen hun toevlucht nemen tot ongehoorzaamheid en verzet.'
- 8 Tot slot vraagt de auteur zich af of Joden en zwarten zich hadden kunnen verzetten. Hij herinnert aan de ongelijke krachtverhouding, het futiele karakter van pogingen tot protest en de interne verdeeldheid (van etnische aard, in het geval van de zwarten), waardoor elke poging tot verzet werd gefnuikt. Hij wijst op 'enkele gevallen van verzet, vooral onder advocaten en rechters', maar benadrukt dat dit veeleer uitzonderingen waren. Ook wijst hij op de economische (en dus niet morele) grond voor het einde van de apartheid. Een realistische kanttekening, maar ze mag er niet toe leiden dat we geen rekening houden met de 'fundamentele' mensenrechten. Antigone gehoorzaamt niet aan Kreon en plaatst zo boven de wetten van het land haar eigen geweten, dat haar ingeeft wat rechtvaardig is.